

Nou sonets de Foix, comentats

[1]

*Sol, i de dol, i amb vetusta gonella,
Em veig sovint per fosques solituds,
En prats ignots i munts de llicorella
I gorgs pregons que m'aturen, astuts.*

*I dic: On só? ¿Per quina terra vella,
Per quin cel mort--, o pasturatges muts,
Deleges foll? ¿Vers quina meravella
D'altre ignorat m'adrep passos retuts?*

*Sol, sóc etern. M'és present el paisatge
De fa mil anys, l'estrany no m'és estrany:
Jo m'hi sent nat; i en desert sense estany*

*O en tuc de neu, jo retrob el paratge
On ja vaguí, i, de Déu, el parany
Per heure'm tot. O del diable engany.*

1.

Aquest primer sonet introdueix un dels temes cabdals, potser el tema major, de la poesia de Foix. És un tema molt general, i no és doncs fàcil de formular-lo concisament sense restringir-lo ni trivialitzar-lo. Concerneix l'actitud del poeta davant la seva pròpia vida imaginativa: ell mira el seu món d'imatges, i té la sensació que la seva personalitat es desfà, es descompon en la seva adherència a cadascuna de les imatges. (Cf., a *KRTU*: «Enganxats a la nuca i a l'esquena tenia papers de totes les colors amb inscripcions de duanes i de grans hotels i balnearis exòtics. Me'ls volien arrencar, però seguien trossos de carn viva».) Molt sovint, unes imatges són incompatibles amb unes altres, o en tot cas no es pot mai passar de qualsevol imatge a qualsevol altra amb continuïtat d'emoció i de propòsit, conservant el sentiment de la identitat personal en termes de

topologia, el conjunt de les imatges que una persona nodreix no és un conjunt connex.? La paradoxa és que les meves imatges, tot i que són els components meus més personals i menys comunicables, en són els menys íntims. Són com el meu angle de visió: ningú no podrà mai mirar un panorama des del mateix punt de l'espai i del temps que jo, i tanmateix jo no em reconec en el meu angle, no sento que em pertanyi ni que em constitueixi. Ara, Foix és un poeta particularment imaginatiu, en el sentit que, si es pot dir que tot poema és un conglomerat d'imatges i d'idees i d'emocions i de mots (sense refinar massa sobre la definició d'aquests termes, ni sobre la conveniència d'afegir-n'hi moltíssims d'altres), en un poema seu les imatges, els fantasmes de la vida dels sentits, molt concrets i retallats amb un vigor d'obsessió, tenen molt més de joc que no és normal en els poemes dels altres, i el seu moviment gairebé autònom sembla governar hipnòticament tot el poema i endur-se l'ànima del poeta. És una forma, la més esquemàtica, de la «negative capability» de què parlava Keats (un altre poeta molt més imaginatiu que no pas intel·lectual o emotiu): la facultat de renunciar a formar un tot personal comprensible, i de donar-se amb passió a la localitat, a les particularitats del món.? Per a Foix, doncs, és un tema constant el de l'encarament amb el seu món imaginatiu, i del sentiment que hi troba de desdoblament de la personalitat, o millor d'innúmera multiplicació. És un tema de sorpresa, i més encara d'ambivalència emotiva: terror i exhilaració, humilitat de receptor i urc de creador. Aquest sonet i els que el segueixen donen tombs al tema, 66ⁱ el formula amb la més gran nitidesa, totes les proses se'n nodreixen, els poemes que anomenarem «d'autoretrat» (65ⁱⁱ, 76ⁱⁱⁱ etc.) el pressuposen, i és la base de totes les especulacions sobre l'espai i el temps que tan sovint tornen (cf. el resum al·legòric de 136^{iv}) com a explicació de la pràctica poètica.

Aquest sonet, encara que el toc primer és negre (de dol, que tanmateix no vol pas dir «vestit de dol», sinó «trist, dolorós»), no es decideix per cap dels termes del dilema emotiu: l'absorció en les imatges pot ésser bona, «parany de Déu», o dolent «engany del diable». En tot cas, el poeta se sent passiu, i dissolt en una immensitat de llocs i de moments.

La *gonella* i la *llicorella* són el primer guait, una mica indecís encara, d'un procediment d'estil que serà molt típic de Foix, i que podríem anomenar de «particularització intensiva»: el poeta tria un terme més concret que el sentit que realment vol manifestar, i així obté un efecte insòlit, i subjuga més l'atenció del lector i n'ocupa la imaginació amb el moviment de vaivé d'un nivell d'abstracció a un altre. En aquest cas, podem encara admetre que el poeta es va veure vestit amb *gonella* i trepitjant *llicorella*, però probablement només es va veure amb un vestit vagament medieval i

trepitjant vagues pedruscalls: precisa massa, per a interessar-nos més i fer-nos treballar més. La culminació del procediment serà l'ús de noms propis amb sentit genèric: de «florències (69^v), per exemple, per a significar «ciutats cultes de llengua romànica central.

[2]

*Entre negrors veig mil camins oberts
I ulls clucs, de nit, ateny els ports segurs;
Els gels són calds, i res no és confús,
Els cels són blaus i els Prats, al lluny, més verds.*

*Membres lligats, encaç l'indret advers,
I són coixins i f lors els rocs més durs;
Sóc a París, i entre ermots, a Lladurs,
Ensems vestit i nu, i en calls incerts.*

*El real, doncs, què és? Puix que a ple sol
Vaig per canals obscurs; i entre la gent,
En vast desert, perdut. El fadrí mol*

*Sens gra ni boll, i la passa indolent.
Oberts, els ulls són buits; i on va, què vol,
Ni el cuitós sap. I oposem cor i ment!*

2.

El mateix tema de 1, només que, per dir-ho així, agravat encara: aleshores les imatges en què el poeta es dissolia eren només excessivament diverses, ara són també contradictòries, i no s'esquerda tan sols la integritat de la persona, sinó també la del món, el real.

Lladurs, poble del Cardoner, compta molt per al poeta perquè és el lloc on els seus avantpassats van viure segles: cf. 67^{vi} i 110^{vii}.

El *fadrí* és naturalment el poeta, i la frase indica la passivitat i la manca de materials reals amb què pot fer-se la feina d'imaginar.

el cuitós: «l'intel·ligent, el meditatiu».

oposem cor i ment: anem d'una banda a l'altra, a bordades brusques. Potser hi ha en la frase un toc de sarcasme: reduïm el conflicte a la simple oposició del cor i de la ment.

[3]

*Bru i descofat, i descalç, d'aventura,
En dia fosc, per les platges desertes
Errava sol. Imaginava inertes
Formes sense aura i nom, i llur pintura*

*I veia, drets davant llur sepultura,
Homes estranys amb les testes obertes,
Un doll de sang en llurs ombres incertes,
I un cel de nit fent dura llur figura.*

*Entre sospirs, el seny interrogava
Si veia just: ¿Les imatges funestes
Eren en mi o en la natura brava?*

*I m'ho pregunt encara en mil requestes:
Les f iccions? i jo en visc!?, fan esclava
La ment, o són els seus camins celestes?*

3.

Una altra expressió, més rotunda encara, del tema de 1 i de 2. El poeta dubta de dues coses: de la realitat de les seves imatges, i de les conseqüències del lliurar-s'hi, del risc de follia que això tanca.

Bru, més aviat que no pas «fosc», sembla que vol dir «desordenat, desdibuixat»: cf. amb el llampants de 12^{viii}.

[4]

*No pas irós, ni trist, si dellà el riu,
Entre pollancs, veig els celatges verds
D'un cap al tard, i d'uns míseros coberts
El fum negrós fa el paisatge soliu,*

*Pens en qui fuig pels colls, ploraire, i diu
Que res no val, i nega l'univers,
I del compàs i el plom tothora advers,
I del concret, als déus clama si viu.*

*Puix que un deler m'empeny; i tants d'atzars
Em fan fruitir, sense albir, alba i nits,
Els rierols morents en prats florits,*

*El ras nocturn i el cim desert, i al març,
Els comiats d'amor en rústics bars,
A sol colgant, entre besars humits.*

4.

En certa manera, es tracta d'una optimista reversió a la realitat del tema de 1-3, que en l'ordre de la fantasia era inquietant. Però aquí el poeta pot mirar el seu lliurar-se a les coses del món, i comparar-lo favorablement amb l'actitud tancada i pessimista que semblava pròpia dels poetes a finals del segle darrer. A través de *tants d'atzars* reals, el poeta se segueix i s'identifica en un deler.

Remarqui's que *alba* i *nits*, &c., són objectes de *fruitir*, no pas aposicions a *atzars*. Foix és un poeta d'estructura molt lògica.

La brillant rima de *març/bars* és un èxit dins una línia d'ambició molt característica de la poesia dels volts de 1910: la de fondre els objectes específicament moderns amb els tradicionals «poètics». Naturalment, era ja l'ambició de Baudelaire, i ja la de Blake (els *dark Satanic Mills*), i és una pugna que no pot cessar mentre vagin sortint noves «modernitats», però

el començament d'aquest segle, el moment dels *siphons enrhumés* d'Apollinaire, n'és un centre nerviós. Quan, a Anglaterra i el 1939, Auden començava una descripció de l'hivern: «The brooks were frozen, the airports almost deserted», tornava a lluitar per la mateixa causa que semblava guanyada trenta anys abans. Ningú no pot dir doncs que ara l'hàgim guanyada, però, en català si algú ha fet molt per guanyar-la és Foix.

[5]

*Jo tem la nit, però la nit m'emporta
Ert, pels verals, vora la mar sutjosa;
En llum morent la cobla es sent, con fosa,
Em trob amb mi, tot sol, i això em conforta.*

*Negres carbons esbossen la mar morta,
L'escàs pujol i la rosta pinosa,
Però jo hi veig una selva frondosa,
I en erm desert imagín una porta.*

*La fosca nit m'aparenta pissarra
I, com l'infant, hi dibuix rares testes,
Un món novell i el feu que el desig narra.*

*Me'n meravell, i tem? oh nit que afines
Astres i seny!? . La mar omplés de vestes,
I una veu diu: «Plou sang a les codines».*

5.

Altres cop el tema de *1 ss.*, però aquí gairebé latent, exprés només al primer mig vers del darrer quartet. La resta del sonet descriu l'imaginar, però no diu que aixequi problemes morals,? per bé que aquesta particular imaginació sigui marcadament ominosa.

És molt freqüent que Foix es descrigui passejant pel camp i sentint una música llunyana o darrere parets (una elaboració simbòlica a 152^{ix}): és una

imatge normal en qui escriu la majoria dels seus poemes en temps d'estiueig (69^x: *versos de vacances*).

feu (per «país»), i potser *cobla* (per «orquestra»), són casos de particularització intensiva (n. a 1).

Quan el desig narra el país o contrada imaginat, vol dir naturalment que el genera, que el fa imaginar.

[6]

*Ver és? em dic quan soliu per la duna
Despull la ment i em trob? , que l'acollença
De tantes mans sense do ni remença
M'obre deserts en la terra comuna.*

*Per què, sovint, entre fonolls i lluna,
En nits flairants que la mar clara agença,
Deman a Déu si el Tot és aparença:
M'ignor a mi, i menyspreu la fortuna.*

*Dic:? La mar, es? I tu? ¿I la platjola
On fórem u? I el calabrot, i el bot?
Àvid de cants n'oblit el primer mot.*

*Sol entre tants i entre tants jo, tu, sola!
Orb entre llums, als segles só present;
Sord entre sons, a l'hora d'ara absent.*

6.

Aquest sonet i el següent sembla que inverteixin el tema de 1-3; però com que és un tema constituït per ambivalències, no es pot parlar pròpiament d'invertir-lo, sinó de modular-lo diversament. Ara sembla que el poeta, en comptes de dubtar, sotmès a les imatges i a les sensacions, de la seva unitat de persona, afirmi aquesta unitat i el seu ésser intemporal, i

posi en dubte la realitat de les sensacions i del desplegament de la persona en el temps.

La imbricació de l'experiència amorosa amb aquesta meditació sobre la identitat personal, que omple els sonets de 16 a 21^x, s'insinua ja en aquest.

El vers 11 significa que la poesia neix de lliurar-se amb fe plena a les imatges, i no pas de la posició abstracta de la personalitat i de les idees: de seguida que el poeta dubta de la realitat del món exterior, ja no pot «cantar».

remença és una particularització intensiva (n. a 1) de *do*, i la privació (*sense*) d'aquests dos termes significa la negació de la realitat (*l'acollença*).

---

[7]

*Amb ulls carnals opòs núvols i mars
I n'hec l'encís que em treu de tants de llots,
I de l'advers renasc. I amb tants de brots,
Aigua i clarors, i el fosc i el roig de l'arc*

*Faig l'U divers i múltiples les arts.
Però la ment no cobeja els bells mots:
De cadascú què sap? Presa de tots,
Ignora el joc dels meus deliquis cars*

*Tants de glans, doncs, i un sol Gla, i del vinyet
Un Cep etern; i ni boira ni fred
Foren ni són! Això em fa el viure esquiu.*

*Só, doncs, Adam; i ets Eva! I tenim set,
I allò que olor i palp qui sap si viu,
I ens banyarem tot temps al mateix riu.*

7.

El sonet (cf. n. a 6) és una variació sobre el vell debat entre les posicions filosòfiques heraclitiana i eleàtica, i una afirmació irònica d'eleatisme. Irònica sense cap dubte, car les lleialtats d'un poeta són per necessitat heraclitians: ha de fer l'*U divers i múltiples les arts*. En la mateixa afirmació de la tesi contrària s'expressa clarament el sarcasme: la ment és incomprendible (*De cadascú que sap?*) i passiva (*Presa de tots*). S'han canviat doncs les tornes en relació a 1-3, i aquí el poeta veu atacada la seva identitat personal, no pas per les imatges que el dissolen en varietat, sinó per l'abstracció que li iguala tots els homes (*Adam*), i iguala totes les dones a la seva (*Eva*).

El darrer vers és naturalment una referència expressa a Heràclit.

[8]

*Com el pilot que força els governalls
Quan ix del Prat, i per salvar un pollanc
Arrisca, incert, el vol, i en tercer un branc
Tem pel país, ell que menysprea els falls;*

*Com en mar gros i fosc cerca els tremalls
El vigorós pescaire, i pel barranc,
Febrós i nu, desafia el calanc
I salva aquells i encara a ferma els ralls,*

*Entre la gent o en l'estudi reclòs,
En nit d'esglai o en verdejant solà,
Per tots delesc, i sense plany ni plors*

*Jo salt barranc i branc, torrent i clos,
I al bo i al mal em don i allarg la mà:
No tem la mort si a d'altri calen flors.*

8.

Introducció d'un altre tema constant en la poesia de Foix: l'afirmació que l'obra del poeta és altruista, que en cultivar la seva llengua i la seva imaginació, ell vetlla per les de tots, per la civilització (58^{xii}: *que lo món enancen cristianitat*) i particularment pel seu país (53^{xiii}: *Lleva el pugó del pi de les tres branques*). No és sinó la posició clàssica, no cal dir-ho, però sembla paradoxal d'ençà que els escriptors de la bohèmia francesa van imposar a l'artista una tessitura d'agressivitat. Foix, de totes maneres, no és precisament conciliador: renuncia a *épater le bourgeois*, però de seguida canvia les tornes i afirma que *le bourgeois*, el filisteu, és l'irresponsable que s'ha begut l'enteniment, i que el poeta, conservador de la tradició i previsor del futur, li mira les tombarelles amb una consternació atònita (cf. 52^{xiv} passim).

El primer quartet refereix un incident real: durant un temps, Foix va ésser aficionat a l'aviació esportiva. El Prat és on hi ha els aeròdroms de Barcelona.

[9]

*Com el macip errabund per les aules
Entre sabents, i en mal d'inquietud
S'eleva excels, i estableix la Virtut
I, l'endemà, plora enganys sota els saules,*

*Tal jo, hom fet, embriac de paraules
Afirm el bé i el mal tantost, i endut
Pels gais combats de les sectes, o astut,
Proclam el fals per ver. I en tantes f aules*

*Mestreja orgull; però no so feliç
I, penitent, assaig un compromís
Entre el Seny, clar, i el deler de mes fibres.*

*Ah foll!, cerc llum en el son, imprecís,
I adés só gran, i m'exalt o, submís,
«Mísero, em dic, i faig pira dels llibres.*

9.

És el sonet on es marca més la influència del Petrarca, de qui deriva evidentment la contraposició entre *la Virtut* i qui s'enamora (*plora enganys*).

macip s'ha d'entendre en el sentit de «jove», però el sentit de «treballador de força» engega la sorpresa irònica del primer vers.

cerc llum en el son no és només, encara que ho és també, una mera contradicció per l'estil dels *fatras* medievals (com el *vers de dreyt nien* de Guilhem de Peitieu o el sonet 134 del Petrarca): és la primera afirmació de l'interès que Foix posa en els seus somnis (cf. 65^{xv}: *Es quan dormo que hi veig clar*).

1965?

NOTES

ⁱ «El difícil encontre» (*On he deixat les claus...*, XI).

ⁱⁱ «És quan dormo que hi veig clar» (*On he deixat les claus...*, XI).

ⁱⁱⁱ «Ni em bato ni vaig al fort» (*Onze nadals i un cap d'any*, IX).

^{iv} «El torredà del far i l'Eterna Permanència» (*L'estrella d'En Perris*, p. 26).

^v «També vindrem, Infant, a l'hora vella» (*Onze nadals i un cap d'any*, I).

^{vi} «El meu país és un roc...» (*On he deixat les claus*, XII).

^{vii} «Quan he sabut que el meu oncle havia mort» (*Del «Diari 1918»*, p. 29).

^{viii} «A sol eixit, un dia riallós...» (*Sol, i de dol*, dins *Obres completes. I: Poesia*, p. 77).

^{ix} «L'altra cobla» (*L'estrella d'En Perris*, p. 66).

^x Vegi's més amunt, n. 5.

^{xi} «Entre els morats...», «En port travat...», «A tu, reflex...», «A quin abís...», «Com és la carn...», «Qui em viu en tu...» (*Sol, i de dol* dins *Obres completes. I: Poesia*, pp. 113, 115, 117, 119, 121 i 123, respectivament).

^{xii} «Plant d'En Joseph-Vicenç, de Barcelona» (dins *Obres completes. I: Poesia*, p. 281).

^{xiii} «Baixava de Coll Formic al Brull» (*Les irrealis omegues*, IV).

^{xiv} «En palmells d'or» (*Les irrealis omegues*, IX).

^{xv} «És quan dormo que hi veig clar» (*On he deixat les claus*, IX).